

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ У СТРУКТУРІ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ГІБРИДНИХ ВІЙН

У статті досліджуються психологічні умови формування патріотизму в контексті сучасних гібридних війн. Наголошується на ключовій ролі інформаційної складової теперішніх збройних конфліктів як основної загрози психологічній безпеці особистості. Проаналізовано проблему патріотизму в сучасному науковому просторі, визначено його основні психологічні умови. Наведено результати проведеного дослідження патріотизму громадян України в різні періоди, сформульовано рекомендації щодо вдосконалення системи формування патріотизму.

Ключові слова: патріотизм; гібридна війна; психологічні умови; інформаційно-психологічний вплив; соціально-психологічний ресурс.

Вступ. Досвід державної політики впродовж усіх років незалежності України свідчить про необхідність приділення особливої уваги сфері національно-патріотичного виховання, що є невід'ємною складовою забезпечення національної безпеки України. Вона потребує постійного удосконалення з урахуванням потреб і викликів, що стоять перед суспільством. [1].

У зв'язку з цим актуалізується проблема формування патріотизму особистості в контексті сучасних гібридних війн. Війна на сході України дає підстави стверджувати, що Російська Федерація активно реалізує власну концепцію теперішньої гібридної війни з її потужною інформаційною складовою для досягнення своїх геополітичних цілей у сучасному світі. Деструктивна пропаганда як ззовні, так і всередині України, використовуючи суспільні суперечності, розпалює ворожнечу, провокує конфлікти, підриває суспільну єдність. Відсутність цілісної інформаційної політики держави, слабкість системи стратегічних комунікацій ускладнюють нейтралізацію цієї загрози [2].

Перебуваючи під впливом інформаційного простору, особистість щодня знаходиться в оточенні медіа, виникають нові форми інформаційно-психологічного впливу на масову свідомість громадян, з'являються нові форми маніпулятивних технік, що, зі свого боку, вимагає від особистості перебувати у стані підвищеної уважності та набуває все

більшій актуальності створення нових дієвих технік протидії шкідливим впливам. У цих умовах патріотизм громадян має стратегічне значення для майбутнього країни і становить її соціально-психологічний ресурс, однією з важливих складових якого є потенційна здатність до спротиву інформаційній агресії, психологічна готовність захищати свою Батьківщину. Не маючи стійких патріотичних переконань, розвинутої патріотичної складової у власній системі цінностей і смислів, особистість, черпаючи інформацію з ворожих інформаційних каналів, легко стає "інформаційною жертвою".

Саме тому наявність якісно нових загроз безпеці, що визначаються впливом інформаційних факторів на психіку людини, потребує вироблення шляхів ефективного захисту від негативного інформаційно-психологічного впливу, визначення рівня сформованості патріотизму, спираючись на особливі умови сьогодення, є надзвичайно актуальним на цьому етапі дослідження.

Мета статті – виявити психологічні умови формування патріотизму у структурі особистості в контексті сучасних гібридних війн та сформулювати рекомендації щодо удосконалення системи формування патріотизму.

Теоретичне підґрунтя. Аналізуючи ступінь наукової розробки дослідження проблеми, необхідно підкреслити, що загалом психологічній науці бракує ґрунтовних

Питання психології

розвідок феномену “гібридна війна” та її впливу на свідомість особистості. Важливі публікації з цієї теми останнім часом були зроблені такими науковцями, як В. Горбулін, Т. Дзюба, С. Жук, В. Косевцов, Г. Почепцов, Ю. Радковець, В. Телелим, В. Хорошко та іншими, якими досліджено підходи до вирішення проблеми інформаційної безпеки держави або окремих її складників, зокрема у воєнній та інформаційній сферах.

Патріотизм вивчається сучасною наукою з позицій декількох підходів: як особистісна й соціальна цінність (І. Бех, К. Чорна, О. Колб, В. Кремінь, С. Максименко, В. Руденко, О. Сухомлинська та ін.), як моральна якість (Б. Братусь, Г. Флоровский), як ціннісно-смісловне утворення (А. Асмолов, А. Битюева, Л. Душацкий, Д. Леонтьев та ін.), як спрямованість особистості (В. Алещенко, І. Бровер, М. Шкарата й ін.), як потреба й мотив (Р. Бибрих, С. Каверін, В. Позняков і ін.); як відношення (Л. Божович, Н. Ільїн, Н. Левина).

Водночас проблемі формування патріотизму в умовах, визначених особливостями гібридної війни, на нашу думку, приділено недостатньо уваги.

Методи дослідження. Дослідження побудовано на аналізі останніх наукових праць, що розглядають особливості сучасних гібридних війн та різних підходів до розгляду феномену “патріотизм”, опису його як системи ціннісних орієнтацій. На основі проведеного аналізу визначені основні психологічні умови формування патріотизму у структурі особистості.

Наведено короткі висновки проведеного автором опитування (анкетування за авторською анкетною) щодо визначення сучасного стану патріотизму серед учнівської молоді та вчителів у 2014 році. Проведено порівняння результатів соціологічних досліджень щодо проявів патріотизму у громадян України, проведених різними організаціями в період з 2016 по 2019 роки.

Спираючись на результати аналізу проведених досліджень було визначено психологічні умови, реалізація яких є базою для формування патріотизму в умовах гібридної війни, структуровано шляхи

формування патріотизму та охарактеризовано основні умови його реалізації.

Результати і обговорення. Розглядаючи зміст та особливості гібридної війни, більшість науковців і дослідників схиляється до думки, що вона не несе в собі нічого принципово нового. Змістом воєнних дій у війні цього типу стає не фізичне знищення збройних сил супротивника, а деморалізація й нав'язування агресором своєї волі всьому населенню держави. Фактично реалізується класична ідея відомого китайського стратега Сунь Цзи: “Сто разів поборотися і сто разів перемогти – це не краще із кращого; краще із кращого – скорити військо супротивника, не борючись” [3].

Новим у визначенні поняття “гібридна війна” стала додаткова особлива роль інформаційно-психологічного компоненту, який на різних рівнях забезпечує функціонування і створює умови для визнання війни справедливою власним населенням, без чого не буває сучасних воєн [4].

У 2009 р. автор монографії “Стратегічні наслідки гібридних воєн: теорія перемоги” генерал-лейтенант ВПС США Д. Ласіка виокремив характерні особливості гібридних воєн. Він стверджує, що, по-перше, основою ведення гібридних воєн є їх інформаційно-психологічна складова, а об'єктом впливу ініціатора гібридної війни стає, насамперед, суспільна свідомість, а не збройні сили чи інфраструктура. По-друге, “гібридні загрози” мають нечітку форму, їх важко виокремити з навколишнього оточення, що робить фізичну (силову) складову діяльності ініціатора складною для виявлення, ідентифікації та протидії [5].

Генерал В. Герасимов, начальник Генерального штабу Збройних сил РФ, наголошує: “...В современных конфликтах все чаще акцент используемых методов борьбы смещается в сторону комплексного применения политических, экономических, информационных и других невоенных мер, реализуемых с опорой на военную силу. Это так называемые гибридные методы” [6]. Також він зазначає, що політичні цілі досягаються через підлив воєнного й економічного потенціалу противника, інформаційно-психологічного тиску, активної підтримки

Питання психології

внутрішньої опозиції, партизанських і диверсійних методів. Зараз уже можна впевнено стверджувати, що багато з того, що оприлюднено генералом В. Герасимовим, практично використано під час захоплення Росією Криму, а потім і на сході України. Можна констатувати, що проти України ведеться повноцінна війна – гібридна за формою та асиметрична за змістом. Її метою є повернення України до сфери впливу Росії. Для відновлення свого впливу в Україні РФ, продовжуючи гібридну війну, системно застосовує політичні, економічні, інформаційно-психологічні, кібер- і воєнні засоби.

Отже, сьогодні наша держава зіткнулася саме з цією формою ведення воєнних дій. Завдання і метод такої війни – спонукання громадян до зради власній державі та підтримки агресора, деморалізація населення України, особового складу збройних сил і силових відомств, формування у громадян викривленого “медіабачення” подій, що відбуваються, а не їх дійсних причин та наслідків, створення вигляду масової підтримки з боку населення Південно-Східних регіонів України, психологічна підтримка українських прихильників радикального зближення регіонів Сходу й Півдня України з РФ [4;7;8].

Ураховуючи складну суспільно-політичну ситуацію в державі, усе більшої актуальності набувають заходи, спрямовані на захист населення, цивільного та військового персоналу сил безпеки й оборони від негативного інформаційно-психологічного впливу. Одним із дієвих інструментів, що дасть змогу сформувати своєрідний “імунітет” від негативної інформації є формування патріотизму громадян, психологічної готовності захищати, а якщо необхідно і віддати своє життя за Батьківщину.

З психологічної точки зору, важливим для дослідження патріотизму є вивчення механізмів інтеріоризації соціальних процесів та явищ, здатних впливати на формування патріотичних якостей особистості. Так, на думку дослідників В. Алещенка, В. Баранівського, І. Бега, Н. Волошиної, А. Кобзаря, Л. Кримець, особистісна цінність

почуття патріотизму генерується стійким переживанням любові людини як до найближчого, так і до віддаленого середовища, у якому вона перебуває, до середовища, яке для неї є найбільш значущим [9;10].

І. Бех визначає патріотичне виховання як керівництво індивідуальним становленням особистості як патріота, що передбачає формування ціннісного позитивного (пізнавально-емоційного) ставлення до Батьківщини. Н. Волошина, стверджує, що завдяки наявності суб'єктно-об'єктних відносин існує й проявляється патріотизм суспільства. До суб'єктів патріотизму суспільства відносяться особистість, сім'я, еліта, клас, група, етнос, нація. Об'єктом патріотизму є Батьківщина, елементи суспільства суб'єкти патріотизму, особистість, воєнна організація. Важливим аспектом є особливість патріотизму як соціально-психологічної якості, яка формується, розвивається, або втрачається у процесі життя під впливом політичних, економічних та соціальних чинників [10, 12].

Проведений аналіз різних підходів до вивчення феномену патріотизму з урахуванням особливостей гібридної війни дає змогу стверджувати, що патріотизм – це складне інтегральне особистісне утворення, що містить:

- любов до Батьківщини, безкорисливу відданість і служіння їй, нерозривну єдність з нею, ідентифікацію своїх інтересів з інтересами Вітчизни;

- патріотичні почуття, пов'язані з вищими духовними підструктурами людини, які передбачають духовний розвиток;

- наявність активної громадянської позиції, готовність відстоювати інтереси своєї Батьківщини, діяти в ім'я збереження і розвитку її благополуччя, що проявилось виникненням волонтерського й добровольчого руху з початком бойових дій на Сході держави;

- жертвність, тобто готовність пожертвувати заради Батьківщини своїми особистими інтересами, зокрема життям; сприйняття служіння їй як однієї з важливих основ свого життєвого самовизначення, святого обов'язку;

- визнання Батьківщини як вищої,

Питання психології

головної цінності в ієрархії системи цінностей особистості;

- гордість за свою культуру та досягнення свого народу; схилення перед його святинями, історичним минулим і кращими традиціями та повагу до інших народів і культур.

Патріотизм має подвійний характер, тобто може бути зрозумілий як базова духовна цінність загальнонаціонального рівня, що лежить в основі патріотичної ідеології, що є критерієм потрібного й бажаного в патріотичній поведінці або система

властивостей особистості (професійно обов'язкова для військовослужбовців), що забезпечує її готовність до патріотичних соціальних дій в інтересах суспільства і держави.

Патріотизм як базова цінність загальнодержавного рівня входить до системи ціннісних орієнтацій особистості як професійно значущої цінності, дає змогу говорити про патріотизм як систему властивостей, що містить три основні структури (табл 1).

Таблиця 1

Структура патріотизму як системи ціннісних орієнтацій

<i>Чуттєво-емоційна</i>	<i>Духовно-ціннісна</i>	<i>Практично-діяльнісна</i>
<ul style="list-style-type: none"> - почуття любові до малої батьківщини; - віри в сили й можливості свого народу; - гордості за приналежність до своєї нації; - усвідомлення величі й ролі Батьківщини в історії; - любові до національної культури; - готовності до захисту Батьківщини; - причетності до проблем держави й народу; - взаємної прихильності індивідів у межах етносу, соціальної групи. 	<ul style="list-style-type: none"> - висока жертвність на благо Батьківщини; - здатність ставити інтереси Батьківщини вище особистих; - глибока повага до духовно-моральної спадщини народу; - перевага в цінностях загальнодержавного рівня; - вірність системі національно-конфесіональних духовних цінностей; - товариство й взаємодопомога. 	<ul style="list-style-type: none"> - готовність реально захищати інтереси Батьківщини з ризиком для життя; - конкретне вираження патріотичної позиції під час проведення виборів, опитувань, референдумів; - перевага цінностей загальнодержавного рівня в системі ціннісних орієнтацій; - відповідність практичних дій задекларованим цінностям і почуттям; - самоідентифікація особистості з певним етносом і високий ступінь внутрішньо національної згуртованості; - усвідомленість національно-державних інтересів і відповідність їм масових соціальних дій у суспільстві.

Аналіз цієї структури припускає акцентування уваги на тому, що патріотизм проявляється також як вектор соціальної поведінки, підсумок етнічної самоідентифікації особистості, усвідомлення її приналежності до певного народу.

Патріотизм і любов до Батьківщини сьогодні посідають одну з провідних позицій у списку життєвих цінностей громадян України. Патріотизм завжди знаходить своє вираження в почутті обов'язку перед Батьківщиною. Це підтверджується даними соціологічних досліджень, що проводяться як окремими науковцями, так і спеціалізованими установами й організаціями.

Так, проведене автором дослідження стану патріотизму напередодні початку російської агресії на сході України, зокрема результати анкетування молоді в закладах освіти м. Вінниці у 2014 році, відобразило показники виразності патріотизму учнів та вчителів. Патріотами вважали себе 84% опитаних, але системою роботи з формування патріотизму у школі більшість респондентів не задоволена. Патріотичне виховання носило формальний характер, його методи, не відповідали вимогам часу й не викликали активного відгуку в учнів.

Також опитування показало, що у разі безпосередньої військової загрози Україні

Питання психології

кожний десятий громадянин докладе зусиль, щоб покинути Батьківщину. Понад чверті опитаних заявили, що не підуть служити, оскільки за певними причинами не підлягають призову. І тільки 23% респондентів виявили готовність служити після отримання повістки з військкомату, а добровольцями на фронт пішли б тільки 21% досліджуваних.

Проведене Центром соціологічних досліджень “Омега” у листопаді 2016 року опитування показало, що 83% громадян України вважають себе патріотами своєї країни. У рейтингу життєвих пріоритетів патріотизм займає четверте місце – вище за нього тільки сім'я, діти, дім (їх важливість для себе відзначили 90% опитаних). Більшість опитаних вважають, що школам і закладам вищої освіти слід відновити військово-патріотичне виховання молоді [11].

За результатами опитування, проведеного Соціологічною групою “Рейтинг” у серпні 2018 року, патріотами своєї країни вважають себе 82% громадян України (стільки ж як і у 2017) [12].

Дослідження, проведені Фондом “Демократичні ініціативи” імені Ілька Кучеріва спільно із соціологічною службою Центру Разумкова (13–18 грудня 2019 р.) показують, що основними складовими патріотизму українці вважають передовсім любов до своєї країни (80%), готовність захищати свою країну зі зброєю (64%), виховання у дітей любові та поваги до своєї країни (58%), дотримання усіх законів країни (56%), знання історії своєї країни, її культури (51%) [13].

Таким чином, спираючись на результати проведених досліджень, варто зазначити, що більше 80% респондентів ідентифікують себе з патріотами держави.

Патріотизм як складне інтегральне психологічне й соціально-психологічне явище містить три аспекти: когнітивний (знання, уявлення), емоційний (відношення, почуття) і поведінковий (готовність до дії, установка та безпосередні дії). Зазначене свідчить про те, що розвиток патріотизму не зводиться тільки до виховання любові до Батьківщини, хоча із цього воно починається, а припускає системно-комплексну діяльність усіх соціальних

інститутів суспільства щодо формування патріотизму як системи якостей особистості.

Нами було визначено психологічні умови, реалізація яких є базою для формування патріотизму в умовах гібридної війни, зокрема: формування психологічної та фізичної готовності молоді до виконання громадянського й конституційного обов'язку щодо відстоювання національних інтересів і незалежності держави, підвищення престижу державної та військової служби у структурах сектору безпеки та оборони; забезпечення розвитку моральних, психологічних, духовних, етичних якостей особистості у процесі цілеспрямованого патріотичного виховання; формування світогляду громадян через посилення патріотичної спрямованості змісту національно-патріотичного виховання, засвоєння історії країни, усвідомлення трудового і військового подвигу її народу та ЗС України; налагодження конструктивної взаємодії між суб'єктами національно-патріотичного виховання; розвиток патріотичної рефлексії; профілактика негативних проявів поведінки, злочинності, наркоманії, алкоголізму серед молоді шляхом залучення її до участі у заходах із національно-патріотичного виховання; створення системи ефективного моніторингу у зазначеній сфері.

Виходячи із викладеного вище, зазначимо, що відповідно до цього доцільно структурувати шляхи формування патріотизму, характеризувати основні умови його реалізації, а саме:

1. У *когнітивній сфері* необхідно формування знань про героїчні сторінки історії й традиції України, самовідданій боротьбі її народу за збереження суверенітету та державної незалежності про подвиги наших патріотів-співвітчизників, як у минулому, так і в теперішній час.

2. В *емоційній сфері*, використовуючи різні засоби й методи впливу, необхідно формувати патріотичні почуття, зокрема любов до Батьківщини, гордість за її духовну культуру й історичне минуле, оптимістичні настрої щодо перспектив розвитку України та творчих можливостей українського народу. В умовах гібридної війни важливо допомогти усвідомити єдність армії та українського

Питання психології

народу, наступність культурних, військових традицій, їх безумовну цінність.

3. У поведінковій сфері усі засоби патріотичного виховання мають бути спрямовані на формування серед громадян суспільно-орієнтованих форм поведінки, готовності керуватися не тільки особистими інтересами, але й враховувати інтереси суспільства, держави, відстоювати та захищати їх як свої власні.

У гібридній війні одним зі шляхів протидії негативному інформаційному впливу на патріотичну свідомість громадян є правда про історію нації, походження мов, події в державі, на Сході, про героїв і волонтерів, стан суспільства та економіки, сучасні виклики й можливості їх подолання. Крім правди боротися з брехнею нічим.

Виходячи із проведеного дослідження, основними рекомендаціями щодо вдосконалення системи формування патріотизму громадян можуть бути такі:

1. Створення цілісної системи патріотичного виховання населення, що має містити відповідні державні структури, нормативно-правову та матеріальну базу цієї діяльності на всіх рівнях, а також план дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки.

2. Корегування змісту освіти на загальнодержавному рівні, посилення патріотичної спрямованості в курсах соціально-гуманітарних дисциплін, удосконалення системи підготовки фахівців у сфері патріотичного виховання.

3. Розроблення і формування нових стандартів військово-прикладних професій, що відповідатимуть вимогам часу, соціально-економічному і політичному устрою сучасної України. Реалізація проектів та заходів, спрямованих на підвищення престижу військової служби та популяризацію стандартів НАТО.

4. Координація діяльності громадських організацій (об'єднань) в інтересах патріотичного виховання, активізація масової патріотичної роботи, організованої і здійснюваної державними структурами, громадськими рухами й організаціями. Підготовка та проведення Всеукраїнської

дитячо-юнацької військово-патріотичної гри "Сокіл" ("Джура").

5. Сприяння увічненню пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті, осіб, які брали участь у захисті суверенітету та територіальної цілісності України, зокрема антитерористичній операції та операції Об'єднаних сил на сході України. Поширення соціальної реклами, спрямованої на консолідацію суспільства навколо захисту України, популяризацію військової служби, утвердження спадкоємності традицій борців за незалежність України.

6. Налагодження військово-шефської співпраці із закладами освіти, військовими частинами, вищими військовими закладами освіти щодо надання допомоги в організації проведення заходів національно-патріотичного спрямування на базі військових музеїв, територій військових містечок, кімнат бойових традицій.

7. Стимулювання діяльності засобів масової інформації, наукових та інших установ та організацій, творчих спілок, спрямованої на розгляд і висвітлення проблем формування патріотизму молоді.

8. Наповнення офіційних інтернет-ресурсів інформацією щодо цінності культурної спадщини та необхідності її збереження, а також виховання поваги до неї, правди про війну на сході України.

9. Забезпечення науково-дослідної та методичної роботи з питань національно-патріотичного виховання. Надання фінансової підтримки інститутам громадянського суспільства на реалізацію проектів, заходів патріотичного спрямування.

Запропоновані рекомендації можуть бути враховані під час реалізації вимог Указу Президента України від 18 травня 2019 р. № 286 "Про Стратегію національно-патріотичного виховання".

Висновки. Проблема дослідження патріотизму громадян в умовах гібридної війни набуває актуального значення, оскільки вона безпосередньо пов'язана з підвищенням якісного рівня безпеки країни та з психологічною безпекою громадян, мінімізацією негативних наслідків гібридних атак. Протиставити гібридним засобам можна

Питання психології

не тільки ефективний сектор безпеки і оборони, а й стійкість суспільства, його волю до боротьби за свободу та незалежність, готовність до спротиву, високий рівень взаємної довіри між членами суспільства й до власних інституцій. Найсуттєвіше значення мають здорове громадянське патріотичне суспільство та відповідальні медіа. Патріотизм громадян як соціально-психологічний ресурс забезпечує потенційну здатність до спротиву інформаційній агресії, створює психологічну готовність громадян захищати свою Батьківщину та діяти в ім'я збереження і розвитку її благополуччя.

Важливо продовжити докладне вивчення інформаційно-психологічної складової гібридної війни із широким залученням науковців, експертів і дослідників для розроблення комплексного нормативного документа щодо формування патріотизму громадян, передбачивши узгодження понятійного апарату, визначення профільних структурних підрозділів державних органів та їх завдань і повноважень. Перспективними напрямками подальшої наукової роботи можна вважати розробку й узагальнення методичних рекомендацій щодо проведення найбільш ефективних технологій, форм та методів формування патріотизму громадян України.

Список використаних джерел

1. Стратегія національно-патріотичного виховання. Затверджена Указом Президента України від 18 травня 2019 р. № 286/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>
2. Стратегія національної безпеки України. Затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>;
3. Сунь-Цзи. Мистецтво війни. Український переклад на сайті Бібліотеки ім. Марії Фішер-Слиж URL: https://web.archive.org/web/20160401112933/http://ukrlife.org/main/minerva/war_china.htm;
4. Почепцов Г.Г. Гібридна війна: інформаційна складова. URL: http://www.ji-magazine.lviv.ua/2015/Pochepcov_Gibr_vijna_inf_skladova.htm
5. Lasica D. T. Strategic Implications of Hybrid War: A Theory of Victory : Monograph / D. T. Lasica. – USA, 2009. URL: <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA513663>.
6. Герасимов В., “По опыту Сирии”, Военно-промышленный курьер ВПК № 9 (624) 9–15 марта 2016 г
7. Аналітична записка "Щодо інформаційно-психологічної складової агресії Російської Федерації проти України (за результатами подій 1-2 березня 2014 року)". URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1476/>
8. Горбулін В. П. "Гібридна війна" як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу / В. П. Горбулін // Стратегічні пріоритети. – К.: НІСД, 2014. – 4. – С. 5 – 12
9. Бех І. Д. Національна ідея в становленні громадянина-патріота України:(програмно-виховний контекст) / І. Д. Бех, К. І. Чорна. – К. : ІПВ АПН України, 2008. – 40 с.
10. Алещенко В.І. Актуальні питання ідеології та ідеологічної роботи в українському війську: монографія / [Алещенко В.І., Баранівський В. Ф, Кобзар А. О., Кринець Л. В.]; під заг. ред. В.Ф. Баранівського –К.: «Золоті ворота», 2014.-232 с.
11. Патріотична свідомість та національно-патріотичне виховання української молоді – дослідження «Цінності української молоді-2016». Центр соціологічних досліджень “Омега”. URL: <http://omega-research.com.ua/patriotichna-svidomist-ta-nacional/>
12. Динаміка патріотичних настроїв українців: серпень 2018/. URL:http://ratinggroup.ua/research/ukraine/dinamika_patrioticheskikh_nastroeniy_ukraincev_avgust_2018.html
13. Патріотизм, мова та зовнішньополітичні пріоритети – громадська думка України. URL: https://dif.org.ua/article/%20patriotyzm_mova%20%20

References

1. Stratehiia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia. [Strategy of national-patriotic education] Zatverdzhena Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 18 travnia 2019 r. № 286/2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>; (in Ukrainian).
2. Stratehiia natsionalnoi bezpeky Ukrainy. [National Security Strategy of Ukraine] Zatverdzhena Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>; (in Ukrainian).

Питання психології

3. Sun-Tszy. Mystetstvo viiny. [Sun Tzu. The art of war]. Ukrainskyi pereklad na сайті Biblioteky im. Marii Fisher-Slyzh URL: https://web.archive.org/web/20160401112933/http://ukrlife.org/main/minerva/war_china.htm; (in Ukrainian).
4. Pocheptsov H.H. Hibrydna viina: informatsiina skladova. [Hybrid war: information component]. URL: http://www.ji-magazine.lviv.ua/2015/Pocheptsov_Gibr_vijna_inf_skladova.htm (in Ukrainian).
5. Lasica D. T. Strategic Implications of Hybrid War: A Theory of Victory : Monograph / D. T. Lasica. – USA, 2009. URL: <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA513663>. (in USA).
6. Gerasimov V., “Po opytu Sirii”, [“Based on the experience of Syria”], Voенно-promyshlennyi kurer VPK № 9 (624) 9–15 marta 2016 g. (in Russian).
7. Analychna zapyska "Shchodo informatsiino-psykholohichnoi skladovoi ahresii Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy (za rezultatamy podii 1-2 bereznia 2014 roku)" ["On the information and psychological component of the aggression of the Russian Federation against Ukraine (as a result of the events of March 1-2, 2014)"]. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1476/> (in Ukrainian).
8. Horbulin V. P. "Hibrydna viina" yak kliuchovyi instrument rosiiskoi heostrategii revanshu [Hybrid war" as a key tool of the Russian geostrategy of revenge]/ V. P. Horbulin // Stratehichni priorytety. – K.: NISD, 2014. – 4. – S. 5 – 12 (in Ukrainian).
9. Bekh I. D. Natsionalna ideia v stanovlenni hromadianyna-patriota Ukrainy:(prohramno-vykhovnyi kontekst) [National idea in the formation of a citizen-patriot of Ukraine: (program-educational context)] / I. D. Bekh, K. I. Choma. – K. : IPV APN Ukrainy, 2008. – 40 s. (in Ukrainian).
10. Aleshchenko V.I. Aktualni pytania ideolohii ta ideolohichnoi roboty v ukrainskomu viisku: monohrafiia [Actual issues of ideology and ideological work in the Ukrainian army]/ [Aleshchenko V.I., Baranivskiy V. F, Kobzar A. O., Krymets L. V.]; pid zah. red. V.F. Baranivskoho –K.: «Zoloti vorota», 2014.-232 s. (in Ukrainian).
11. Patriotychna svidomist ta natsionalno-patriotychno vykhovannia ukrainskoi molodi – doslidzhennia «Tsinnosti ukrainskoi molodi-2016». [Patriotic consciousness and national-patriotic education of Ukrainian youth - research "Values of Ukrainian youth-2016"] Tsentр sotsyolohycheskykh yssledovanyi “Omeha”. URL: <http://omega-research.com.ua/patriotychna-svidomist-ta-natsional/> (in Ukrainian).
12. Dynamika patriotychnykh nastroy ukrainsiv: serpen 2018 [Dynamics of patriotic sentiments of Ukrainians: August 2018] / . URL: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/dynamika_patrioticheskikh_nastroeniy_ukraincev_avgust_2018.html (in Ukrainian).
13. Patriotyzm, mova ta zovnishnopolitychni priorytety – hromadska dumka Ukrainy [Patriotism, language and foreign policy priorities - public opinion of Ukraine]. URL: https://dif.org.ua/article/%20patriotyzm_mova%20%20 (in Ukrainian).

Резюме

Каменюк Ю. В. аспірант Донецького національного університету імені Василя Стуса, Вінниця

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПАТРИОТИЗМА В СТРУКТУРЕ ЛИЧНОСТИ В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННЫХ ГИБРИДНЫХ ВОЙН

статья исследуются психологические условия формирования патриотизма в контексте современных гибридных войн. Отмечается ключевая роль информационной составляющей нынешних вооруженных конфликтов как основной угрозы психологической безопасности личности. Проанализирована проблема патриотизма в современном научном пространстве, определены его основные психологические условия. Приведены результаты проведенного исследования патриотизма граждан Украины в разные периоды, сформулированы рекомендации по совершенствованию системы формирования патриотизма.

Ключевые слова: патриотизм; гибридная война; психологические условия; информационно-психологическое воздействие; социально-психологический ресурс.

Summary

Kamenyuk Yu. V. PhD student of the Donetsk National University named after Vasyl Stus, Vinnitsa

PSYCHOLOGICAL CONDITIONS OF PATRIOTISM FORMATION IN THE STRUCTURE OF PERSONALITY IN THE CONTEXT OF MODERN HYBRID WARS

Introduction. The relevance of the study is due to the presence of a powerful information component of modern hybrid conflicts. The use of manipulative techniques in the information space requires the individual to be in a state

Питання психології

of heightened attention and is becoming increasingly important to create new effective techniques to combat harmful influences. In these conditions, the patriotism of citizens is of strategic importance for the future of the country and is its socio-psychological resource, one of the important components of which is the potential ability to resist information aggression, psychological readiness to defend their homeland.

That is why the presence of qualitatively new security threats, determined by the influence of information factors on the human psyche, requires the development of effective protection against negative information and psychological influence, determining the level of patriotism, based on special conditions today, is extremely relevant at this stage.

Purpose. *The purpose of this publication is to identify the psychological conditions for the formation of patriotism in the personality structure in the context of modern hybrid wars and to formulate recommendations for improving the system of patriotism formation.*

Methods. *The study is based on the analysis of recent scientific papers that consider the features of modern hybrid wars and different approaches to the phenomenon of “patriotism”, its description as a system of value orientations. Based on the analysis, the main psychological conditions for the formation of patriotism in the structure of personality are determined.*

Brief conclusions of the author's survey (questionnaire on the author's questionnaire) to determine the current state of patriotism among students and teachers in 2014 are presented. A comparison of the results of sociological research on the manifestations of patriotism among the citizens of Ukraine, conducted by different organizations in the period from 2016 to 2019.

Originality. *The problem of studying the patriotism of citizens in a hybrid war becomes relevant because it is directly related to improving the quality of security of the country and the psychological security of citizens, minimizing the negative consequences of hybrid attacks. Citizens' patriotism as a socio-psychological resource provides a potential ability to resist information aggression, creates a psychological readiness of citizens to defend their homeland and act in the name of preserving and developing its well-being. The proposed recommendations for improving the system of patriotism of citizens can be taken into account during the implementation of the requirements of the Decree of the President of Ukraine of May 18, 2019 № 286 “On the Strategy of national-patriotic education”.*

Conclusion. *It is important to continue the detailed study of the information and psychological component of the hybrid war with the broad involvement of scientists, experts and researchers to develop a comprehensive normative document on the formation of patriotism of citizens. Promising directions of further scientific work can be considered the development and generalization of methodological recommendations for the most effective technologies, forms and methods of forming the patriotism of the citizens of Ukraine.*

Key words: *patriotism; hybrid war; psychological conditions; information-psychological influence; social-psychological resource.*

Received/Поступила: 22.12.20.